

DISKURSUSEPARTIKKEL *JU* ENDASTMÕISTETAVUSE MARKERINA AKADEEMILISTES JA AJAKIRJANDUSLIKES TEKSTIDES

Marge Käsper

Ülevaade. Värvingupartikkel *ju* võimaldab eesti keeles kergelt rõhutada ning tugevdada lauses esitatut, vihjates endastmõistetavusele või teadaolemisele. Artiklis analüüsitakse, kuidas ja mis eesmärgil see endastmõistetavus keelekasutuses avaldub. Kui seni on partiklit *ju* käsitletud enamasti suulise kõne või seda jäljendava näidenditekti põhjal, siis käesolev uurimus kirjeldab selle partikli abil tuvastatavaid omamoodi näiliselt kaasava tõsikindluse ilminguid kahes kirjalikus registris eesti keele ühendkorpuse (ÜK 2021) akadeemiliste tekstide ja perioodikaväljaannete allkorpuste materjali põhjal. Analüüsi aluseks on vaieldamatust argumentatsiooni tööriistana uuriva Marie-Anne Paveau eeldiskursuste teooria, millest lähtuvalt kirjeldatakse *ju* abil väljendatava endastmõistetavuse toetumist eelnevale teadmisele, tüüpilistele näidetele või samalaadse kogemuse üldistamisele. Kokkuvõttes sedastatakse *ju* rolli n-ö meenutava informeerimise markerina adressaadi informeerimise ja kaasamise pingeväljas.*

Võtmesõnad: diskursuseanalüüs, argumentatsioon, eeldiskursus, enimitiivsus, eesti keel

1. Sissejuhatuseks

Elame tõejärgsel kriisiderohkel ajastul, kus paljusõnaliste arutelude osapooled kipuvad vaid oma veendumustel põhinevaid arvamusi tõesteks ja ainuõigeteks pidama. Nii on kommunikatsioonianalüütik Raul Rebane (2017) juhtinud tähelepanu “veendunud oletamise” loogikale, mida ta ühes arutlevas telesaates kõlanud tõdemuse näitel seletab nii: “sõites autoga Jägalast Aegviitu, on ju selge, et “kõik Eesti metsad on maha raiutud””.

* Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusfondi grant “Kriisi tavalisuse kujutamine” (PRG934).

Sellist argumenteerimisloogikat eksplitseeriva sõnakese *ju* samalaadse kasutuse 1990. aastatest leiame Tiit Hennoste (2000: 1791) näitest. Müüja ja ostja vaidlevad ostja jaoks ebaõnnestunud autoostu tehingu üle. Müüja püüab ostjat veenda, et tema seisukohad müügifilosoofiast on õiged, järgmise repliigiga:

[{-}] no=aga 'äri 'põhimõte ongi 'seegi=et=et ma 'müün sulle selle 'hea 'asja, ma 'olgu ta või ee 'kasutu sulle tähendab selles mõttes 'äri 'äri **ju** sellel 'põhimõttel=ee üldse eksis'teerib**ki** 'maailmas¹

Antud suulise kõne näide illustreeribki tööka, et värvingupartiklit *ju* sisaldav väide võib põhineda ühest küljest kõneleja kõige enesekesksematel uskumustel, on aga esitatud nii, et eeldab kaasvestlejalt sellega nõustumist kasvõi üneemi *mhmh* abil (vrd EG 2023: 1069). Väite kehtivusele lisab näites veendumust intensiivsuspõhine partikkel *-ki*, samas kui *ju* ise markeerib rõhutavalt valdkonda, mille kohta üldistav väide esitatakse.

Sõnastikest (EKSS 2009, Sõnaveeb) leiab *ju* kasutuse selgituseks kõigepealt üldise tähelepaneku, et *ju* roll on rõhutada või kergelt tugevdada lauses esitatut. Sõnaveebis (EKI ühendsõnastikus) on *ju* saanud täpsustava määratluse *rõhutav üldlaiend*². Mõlemad allikad lisavad samas, et *ju* täidab seda rolli “vahel ka seetõttu, et öeldut peetakse endastmõistetavaks või tuntuks”. Käesolev artikkel võtabki vaatluse alla viimatinimetatu – justkui kõrvalise, aga argumentatsioonis väga olulise aspekti *ju* tähendusväljas, uurides, mida kujutab endast erinevais *ju* kasutus kontekstides see **endastmõistetavuse** tähendusvärving. Suulise spontaanse kõne asemel keskendub analüüs seejuures pigem kirjalikele tekstidele, mida luues on autoreil olnud võimalus hetkeks oma sõnakasutuse üle mõelda ja argumentatsiooni lihvida (vt 2.2).

Kuna üks valdkondi, millele veendumult üldistades kiputakse vaidlustes viitama, on teadus, uurib artikkel ajakirjandustekste teadustekstidega kõrvutades, kas ja kuidas avaldub see partikli *ju* tähendusvärving neis kahes registris. Uurimismaterjaliks on korpuspäringusüsteemis SketchEngine kättesaadava eesti keele ühendkorpuse (ÜK 2021) akadeemiliste tekstide ja perioodikaväljaannete allkorpused. Artikli täpsemad uurimisküsimused on järgmised.

1. Milline on see teadmine või muu info, millele saab neis kahes tekstiregistris partikli *ju* abil viidata kui endastmõistetavale ja/või tuntule?
2. Kuidas ja millistel diskursiivsetel põhjustel seda viitamist rõhutatakse?

2. Uurimuse taustast

2.1. Partiklite uurimisest kõnes ja kirjas

Nagu sissejuhatuses osundatud, on lingvistika tähelepanu partiklite uurimisele viinud ennekõike suulise kõne uurimine, kuna üha enam kättesaadavamateks ja kergemini loodavateks on muutunud spontaanse suulise kõne korpused. Seejuures on kõnekas, et kui näiteks varasemad kirjalikule keelele ja sõna vormimuutustele keskendunud keelekäsitlused on partikleid kui muutumatuid sõnu üldistavalt

¹ Näiteid tänapäevast kasutusest võib leida artikli toimetamise ajal ilmumiseni jõudnud “Eesti grammatikast”: *hulgi ostes on iga kaup ja teenus ju odavamad ..* (EG 2023: 834, veebitekst); *Peep on 'ka ju Peep teeb 'ka ju aint 'tööd praegu kogu=aeg* (EG 2023: 1003, suuline kõne); *kui ainult 'teie 'oma osakond .hhhhh (.) ee teie oma osakond 'arendab ennast kvaliteedijuhtimise 'valdkonnas siis sellisel juhul võib jääda ju (.) khm (1.0) nii nii öelda 'kogu süsteem 'lonkama.* (EG 2023: 1024, suuline kõne).

² “Eesti grammatika” süntaksipeatükis on probleem lahendatud partikli *ju* käsitlemisega infostruktuurilainendina: “Infostruktuurilainendid viitavad sellele, et lausega tähistatu on kas teadaolev (nt *ju, eks*), teadaolevast järelduv (nt *siis*) või sellest lähtudes ootuspärane (nt *ikka, -gi/-ki* finiiitverbile liitununa).” (EG 2023: 693)

määrsõnade ehk adverbide erijuhtumina kategoriseerinud (ka EKSS 2009 käsitluses on *ju* adverb), siis eesti keele uurimise “funktsioonikeskse nüüdisnägemuse pioneer”³ Hennoste kirjeldab juba aastal 2000 partikleid kui suulise spontaanse kõne kõige olulisemat ja mitmetest alaliikidest koosnevat omaette eripärase sõnavararühma, mööndes samas, et partikleid üheselt liigitada on üsna keeruline. Artikkel *ju* liigitub Hennoste käsitluses üheks tekstipartiklitest oma sõnumit toetava funktsiooni poolest suulise spontaanse dialoogi kirjeldusmehhanismis, kus lisaks kindla kohaga seotud piiripartiklitele (*kuule, no jms*) on vabalt liikuvate modaali-, intensiivsus- ja fookuspartiklite kõrval *ju* mainitud ühena värvingupartiklitest, mis “värvivad lauset samamoodi kui sõnajärg ja prosoodia,” mõjutades seega lause tonaalsust. (Hennoste 2000: 1804)⁴

Tänaseks ongi partiklid jm diskursusemarkerid eesti keeles palju tähelepanu pälvinud tänu uurimustele, mida on vedanud Helle Metslang ja Tiit Hennoste eesti keele pragmaatika seisukohast ning Gerson Klumpp võrdlevas perspektiivis väikeste uurali keeltega (vt Hennoste jt 2022). Põhjalikke uuringuid võrdluses eesti keelega on tehtud saksa (Kärk 2014) ja soome keele partiklite kohta (nt Metslang 2002, Jaakola 2012, Keevallik, Hakulinen 2018); varasemalt on eesti ja soome keelega võrreldud ka mõne prantsuse keele kõnetegevusega seotud partiklite toimimist (Grünthal-Robert 1997, Järve 1998, Fernandez-Vest, Grünthal-Robert 2004). Kui paljude eesti keele diskursusemarkerite puhul on võrreldud nende kasutust eri keeleregistrites (Hennoste jt 2020, 2022), siis artikkel *ju* on seni käsitlust leidnud eelkõige suulist kõnet ilmestava elemendina. *Ju* on kasutuselt arvukaim partiklitest, mida analüüsib Marili Tomingas (2022) liivi keele salvestistes; Janika Kärk (2010, 2014) uurib partiklit *ju* ja teisi värvingupartikleid võrdluses saksa keelega suulist kõnet jälgendavates näidenditekstides; ka Tiiu Grünthal-Roberti ja M. M. Jocelyne Fernandez-Vesti partikliuurimused (Grünthal-Robert 1997, Fernandez-Vest, Grünthal-Robert 2004), mis muuhulgas üht *ju* tinglikku vastet *bien* hõlmavad, põhinevad näidenditeksidel; Marvi Järve (1998) uurib (*et*) *bien* jt partiklite tõlkimist eesti keelde koomiksitekstides.

Kirjalike argumenteerivate tekstide vallast saab välja tuua Minna Jaakola (2012) uurimuse partiklile *ju* semantiliselt väga lähedase eesti keele diskursusemarkeri *teatavasti* kasutusest ajakirjandustekstides võrdluses selle vormilise soome vastega *tiettävästi*. Siinse artikli autor on analüüsinud *ju* tõlkevasteid prantsuse keeles humanitaarteadusliku esseistika tõlkekorpusel CoPEF⁵, samuti täheldanud *ju* omapärase strateegilist taustarolli akadeemilises raamatututvustuse argumentatsioonis, kus see aitas temaatikas valitsevat vaimu ja sissejuhatavaid väiteid esitada (Käsper 2017, 2019).

Siinne artikkel jätkab kirjalike registre partiklikasutuse uurimist, keskendudes *ju* toimimisele ÜK 2021 akadeemiliste tekstide ja perioodikaväljaannete allkorpustes.

³ Krista Kerge humoorikalt täpne sõnastus, mida osundab Kai Völli (2023).

⁴ Suulise keele uusimas ülevaates (EG 2023: 1067–1069) käsitleb Hennoste liikuvate partiklite all ka ettevaatus-, ligikaudsus-, väärtushinnangu- ja eneseparanduspartikleid ning üneeme; terminist *tekstipartikkel* on loobutud.

⁵ Tõlkeanalüüsist võib välja tuua, et kuna prantsuse keeles ühest vastet partiklile *ju* pole, kaldusid tõlged prantsuse keelde enamasti näitama siduvate sõnade ja väljendite abil (*en effet* 'tööpolest', *car, puisque* 'kuna' jms) väidete omavahelisel sidusust või kõnetegevuste (retoorilised küsimused, mööndused) konstrueerimist, samas kui eestikeelsetes tekstides kirjeldati erinevuse korral lugejalt nõustumist eeldades pigem maailma ja asjade seisu *per se* ('see on ju nii'). See erinevus kõneleb palju nii *ju* olemusest kui kahe keele argumenteerimispraktikatest, mis aga oleks juba järgmise uurimuse teema.

2.2. Tekstiregistrid ja tõsikindluse väljendamine

Tekstiregistrite keelekasutuslikku eripära võrreldes on Hennoste jt (2020, 2022) Douglas Biberi (1988) pakutud skaalat jm uurimusi kasutades välja toonud, et suuliste ja kirjalike tekstide kõrvutuses eristuvad ühelt poolt argiveestlus, suuline institutsionaalne suhtlus ja netiveestlus – dialoogilised registrid, kus tekstitootmine toimub reaalajas; ning teiselt poolt teadus, ajakirjandus, ilukirjandus ja ka netikommentaariid, mida ühendab monoloogilisus, vahendatus, kehakeele puudumine, toimetamise võimalus, mitteargisus, otsese suhtluse puudumine. Kirjalike registre hulgas eristuvad selles käsitluses omakorda telgedel kaasatus/informatiivsus, avalikkus/ametlikkus, seostumatus/seotus tõega ühelt poolt trükimeedia ja teadus ning teiselt poolt ilukirjandus ja veebikommentaariid. Iga üksiku partikli kasutust iseloomustab samas mitmefunktsioonilisus (Metslang jt 2014: 142), samuti maksab partiklit *ju* analüüsima asudes küsida, kuivõrd informatiivsus ja kaasatus teineteist siiski välistavad ning mis vormis või vormides tõde tekstis väljendamist võib leida.

Kui seotus tõega iseloomustab tekste, “mille tootja peab oluliseks ja tõstab esile seda, et “öeldu on maksimaalselt tõsikindel”“ ja “[s]elline hoiak iseloomustab eriti teadust, aga ka ajakirjandust ning suulist institutsionaalset suhtlust” (Hennoste jt 2022: 135), siis *ju* endastmõistetavusele viitav profiil võiks õigupoolest selle kriteeriumiga sobida ja seda väljendada aidata. Teisalt esineb suhteliselt normeeritud ja tihti põhjalikult toimetatud akadeemilises keelekasutuses partikleid üldjuhul siiski palju vähem kui muudes registrites (Hennoste jt 2020), kuna teadus kui maksimaalselt informeerimisele panustav monoloogiline tekstiregister peaks partiklitele omast autori seisukohtade, tunnete ja hoiakute väljendamist (ehk subjektiivsust) ja nii loodavat kaasatust (sh vastuvõtjat hõlmavat intersubjektiivsust) üldjuhul vältima. Samas aga ajakirjandus võib sisaldada nii informeerivaid uudiseid kui ka suuremat kaasatust vahendavaid arvamusalugusid. Järgneva kõrvutuse nende kahe tekstiregistri vahel teeb siiski võimalikuks see, et ÜK 2021 akadeemiliste tekstide allkorpuses partiklit *ju* sellegipoolest leidub, kuigi mitme suurusjärgu võrra vähem (vt 3. osa allpool) kui vabama, aga samuti pigem argumenteeriva keelekasutusega ajakirjandustekstides.

Akadeemilise kirjutamise uuringud on tõepoolest näidanud, et teatava subjektiivsuse ja ettevaatliku ebakindluse väljendamisel on teadustekstiloomes omaette strateegiline, sotsiaalse interaktsiooni roll (Hyland 1996, 2004) – kriitiline hoiak iseloomustab analüütilisust ja selle väljendamine lisab autorile tõsiseltvõetavust. Millist rolli mängib aga endastmõistetavuse kui tõsikindlust rõhutava hoiaku väljendamine ja kuidas seda uurida?

Kui tõepärasuse või kahtleva hinnangu väljendamist analüüsitakse lingvistikas üldiselt episteemilise modaalsusena ja infost teadasaamise viisi markeerimist evidentsiaalsusena (vt EG 2023: 550–553), siis nende teineteisega tahes-tahtmata kokkupuutuvate mõistete piire ja kokkupuutepunkte analüüsides on näidatud (nt Mortensen 2012, ka Barbet, Saussure 2012), et teadmisel põhineva, väidet õigustava hinnangulisuse puhul on episteemilist modaalsust mõistlik käsitada laiemalt kui modaalsust tavaliselt defineerivate vajalikkuse ja võimalikkuse tähendustelgedega kaudu. Näiteks tajutakse partikleid *arvatavasti*, *võibolla*, *äkki* sisaldavates lausungites eelkõige kõneleja arvamust väite võimaliku tõsikindluse kohta ehk episteemilist modaalsust (vt Argus, Tüüts 2016), eespool (1. osas) toodud partikli

ju kasutusnäidetes väljendab partikkel aga ühest küljest küll kindlat veendumust väite tõsikindluses, osutab aga õigustavalt ka teadmisele, mis on saadud kas vaatluse (maharaiutud metsad), elukogemuse (äri tegevusloogika) vms teel ning millega kursis olemist ka vastuvõtjalt eeldatakse. Evidentsiaalsust kui info teadasaamisviisi markeerimist keeles (nägemine-kuulmine või kaudsem järeldamine) on allikale viitamise järgi täpsemalt nimetatud ka *mediatiivsuseks* (Dendale, Tasmowski 1994, Guentchéva 2004). Tuntust eeldava hoiaku markeerimist on teisalt kirjeldatud aga ka ladinakeelse partikli *enim* 'tõesti, tõepoolest' järgi **enimitiivsuse** ehk **vaieldamatuse** (Panov 2020).

Kuna enimitiivne marker esineb tihti üldisi tõdesid esitavais lausungeis või viitab millelegi, millest juba on juttu olnud, siis suures plaanis võiks partiklit *ju* ja teisi vaieldamatust väljendavaid partikleid (nagu saksa *doch* ja *ja*, vene *ved'* ja *že*, Panov 2020) käsitada ka kui **ühisel teadmisel** (ingl *shared knowledge*) põhinevale infole viitamise markereid. Viidates partikli *ju* saksa tõlkevastete *doch* ja *ja* analüüsidele, mis selle tähendusversiooni "suuresti hüljanud on", rõhutab Vladimir Panov (2020: 6) aga, et taolise markeerimise ainus eesmärk on siiski vastuvõtja nõusolekut eeldamatagi (kuigi sellega suhestudes) näidata eelkõige väite vaieldamatust ja meenutamise/meelespidamise väärilisust antud lausekontekstis.

Keelekategoriate kirjelduse juurest jõuame siin keelekasutuse juurde. Keelt selle sotsiaalses kasutuses uuriva kriitilise diskursuseanalüüsi jaoks (Fairclough, Wodak jt) on oluline näidata mõttemustreid, mille kaudu domineerivaid diskursusi õigustatakse. Laiemalt seobki diskursuse mõiste omavahel keelekasutust mõjutava ideoloogilise, sotsiaalse, kultuurilise jne konteksti ja seda konteksti peegeldava, materiaalselt analüüsitava keelekasutuse. Kuna ideoloogiliste mõttemustrite keelelisele analüüsitavusele on tähelepanu pööranud eeskätt prantsuse diskursuseanalüüsis (vt Käsper, Marling 2018), leiamegi põhjalikuma käsitluse vaieldamatuse keelelisest markeerimisest diskursuses paradoksaalselt keeleareaalist, kus enimitiivsuse kohta selgelt määratletavat markerit Panovi (2020) esitatud kaardilt ei leiagi. Suhteliselt partiklivaese prantsuse keele kontekstis on diskursuseuuriija Marie-Anne Paveau (2006) kirjeldanud ridamisi võimalusi, kuidas keeleliselt tuvastada vaieldamatule endastmõistetavusele apelleerimist erinevais diskursusetüüpides ja seda mitte ainult vaidluskontekstides, vaid ka laiema kategoriseerimisstrateegiana.

Varasemat kriitilis-materialistlikku diskursuseanalüüsi (Pêcheux 1975) ja uuemat kognitiivset keeleteadust (Resnieck 1991) kombineerides kirjeldab Paveau **eeldiskursustena** (pr *prédiscours*) tõdemusi, millele viidatakse veendunud **endastmõistetavusega** (pr *effet d'évidence*), nende kehtivust ja diskursuses kohalolu ilmsena sedastades. Kui tõene viidatav info ise seejuures on ja kas kõneleja ise sellega nõus on, pole selle teooria jaoks esmatähtis, õigupoolest rõhutab Paveau (2017: 4) isegi, et eeldiskursuse eelduseks oleva **eelkonstrueerituse** "üks kõige raskemini mõistetavamaid tunnuseid on kahtlemata see, et seda ei eksisteeri. [...] Selle eelnev olemasolu sünnib diskursuse tootmise käigus, olles pigem diskursuses loodav illusioon." Selle illusoorse tõsikindluse kaasamiseks kõneainesse on aga nii tekstilises kui kognitiivses plaanis vaja sellele viitavaid keelelisi signaale.

2.3. Tõsikindlusele viitamine diskursuses

Eeldiskursused on kultuurilised, sotsiaalsed vm kollektiivsel ühisteadmisel või -kogemusel põhinevad arusaamad, mis ise on mittemateriaalsed ega pruugi isegi olla kusagil täpselt formuleeritud; samas aga võib eeldada, et need on adressaadi jaoks niivõrd tuntud, et vaid põgusalt neile viidates saab neid kasutada kategoriseeriva raamina uue info kognitiivses konstrueerimisprotsessis, kus need nähtuvad keeleliste markerite kaudu. Näiteks täheldab Paveau (2006) prantsuse ajakirjanduse haridusteemalises diskursuses selliseid laiemale kultuurimälule viitavaid või autoriteetsete allikate kaudu argumenteerivaid väljendeid nagu *Kes meist poleks lugenud / ei teaks, et ...?, Nagu on öelnud [kuulus autor] ...* või *Juba Piiblis/sõnaraamatus on kirjas, et ...* jne. Selliste viidete kaudu argumenteeritakse päevakajalistes diskussioonides omi mõtteid tihtipeale kultuuris väärtustatud eelkäijatele või autoriteetsetes allikates sõnastatud mõtetele toetudes. Tunnustatud seisukohti kasutatakse kui eelkonstrueeritud (pr *préconstruit*) arusaamu, mida pikemalt enam lahti seletama ei hakata, kuna nende tundmist või vähemalt nendest kuulnud olemist võib eeldada. Analüüsida saab seega viitamist neile kui endastmõistetavaile, viidatavad eeldiskursused ise võivad jääda hajusaiks ja on vaid mainimise põhjal järeldatavad.

Eeldiskursuste teooria lähtepunktid pärinevad aktiivse ideoloogiauurimise suunitlusega filosoofide töödest (Louis Althusser, Michel Pêcheux), keda huvitas eelkõige keele roll ideoloogiliste suunitluste edasikandumise mehhanismis. Paveau aga annab Pêcheux' algatatud materialistlikule keelekäsitusele kultuurilis-sotsiaalsema ulatuse ja rõhutab tänapäeva keelekasutuses avalduvate eeldiskursuste kognitiivset funktsiooni: eelkonstrueeritud raamkujutluste abil uute kogemuste kategoriseerimist. Pêcheux'lt on selles käsitluses pärit mõte, et kõnetegevus pole lihtsalt grammatikareeglite kohaselt omavahel seonduvate sõnade jada, vaid selles intradiskursiivses tegevuses osalevad ka paljud interdiskursiivsed suhted, ütlused, seisukohad, positsioonid, mis nähtuvad kõnetegevuses vaid kaudselt, kuid määravad oluliselt selle kulgu ja vormi niivõrd loomuliku komponendina, et me ise seda tähelegi ei pane. Süntaksi ja semantika sõlmpunkte kombates kirjeldas Pêcheux (1975) taolise endastmõistetavuse ilminguid konstruktsioonides, mis viitasid eelkonstrueeritud tähendusele määratlevates kõrvallausetes, nominalisatsiooni kasutamisel jms ja andis nii inspiratsiooni kriitilisele diskursuseanalüüsile (Norman Fairclough jt). Kognitiivse semantika raames võtab Paveau (2006) eesmärgiks tuvastada keeletegevuses ka muudes vormides avalduvaid viiteid diskursustele, mille sisu kõnes enam konstrueerima ei hakata, vaid millele pruugib vaid endastmõistetavusega viidata (ja mis seega eeldiskursustena eelnevalt eksisteerivad), et nende pinnalt siis uusi, eeldiskursuste poolt sissejuhatatud väiteid konstrueerida.

Lisaks Pêcheux' analüüsitud süntaktilistele konstruktsioonidele ja ülalmainitud diskursusemälule viitamisele käsitleb Paveau (2006) eeldiskursustele viitamisenähtu ühisele kogemusele või entsüklopeedilisele teadmisele toetumist (nagu eesti keeles nt *Meie üleilmastuvas maailmas / Tänapäeval; Ajal, mil / Ühiskonnas, kus ...*), samuti maailma liigendamist loetelude, käibemetafooride, tuntud pärisnimede, daatumite, vastandavate antiteeside vms kaudu, millega uus kategoriseeritav info suhtesse seatakse (eesti keeles nt *Uut 11. septembrit ei taha (ju) keegi*).

Tuntud, teadaolevat infot kasutatakse selle teooria kohaselt niisiis aeg-ajalt endastmõistetavusega meenutades selleks, et uut infot kõneleja jaoks konteksti

asetada, et nii – mõistagi antud raamist lähtuvalt – uuest infost kõneleda. Kriitilise diskursuseanalüüsi võtmes on sellised raamistavad teemakäsitlused kahtlemata subjektiivselt kallutatud, ühiskonda kirjeldavamalt vaatleva pilgu jaoks võivad need markerid aga olla sisendiks või ka signaalkeelendeiks (Tammepõld 2022) võimaldamaks tähelepanelikul lugejal üsna väikeste, aga selgelt kirjeldatavate keeleliste markerite kaudu tekstides tuvastada kultuuris, ühiskonnas või antud teemas või väljendusformaadis endastmõistetavalt oluliseks peetavaid viiteid. Samuti on märkimisväärne, et eri valdkondade või teemadega seotud diskursused rakendavad eri viise eeldiskursustele viitamiseks. Paveau kirjeldab ajakirjanduse kooliteemalise diskursuse intellektuaalsemat, kirjandusklassikutele ja keelemälule viitavat stiili; sõjaväeteemalise diskursuse rangema lahterdamise ja üldistavate küsimuste stiili jne. Kahtlemata erinevad eeldiskursustele viitamise stiilid ka ajakirjandus- ja teadustekstides. Järgnev käsitlus näitab, mismoodi *ju* ühe markerina eestikeelsetes tekstikorpustes sellest aimu võiks anda.

3. Analüüsimaterjal

Eesti keele ühendkorpuse (ÜK 2021) akadeemiliste tekstide allkorpuses (mahuga 12 399 048 sõnet, mis moodustab vaid 0,4 % ühendkorpusest) esineb *ju* kokku 2093 korral suhtega 0,71 kasutust miljoni sõne kohta. Sama korpuse tunduvalt suuremas perioodikaväljaannete allkorpuses (1 079 173 891 sõnet, 36,6% ühendkorpusest) esineb partiklit *ju* 829 596 korral suhtega 281,66 kasutust miljoni sõne kohta. Statistiliselt pole materjal seega kuigi võrreldav, märkimisväärne on pigem vaid see, et akadeemiliste tekstide allkorpuses uuritavat partiklit siiski arvestataval hulgal leidub. Järgnev analüüs vaatleb *ju* kasutusjuhte mõlemas allkorpuses kvalitatiivselt ja kõrvutavalt.

Allkorpuse veebidomeenide kaupa vaadeldes nähtub, et teadustekstide domeenidest on partiklisõbralikum *folklore.ee* – rohkem kui pool *ju* näidetest (1114 näidet 2093-st) pärineb sellest allikast, samal ajal kui näiteks *rakenduslingvistika.ee* esineb viitena vaid 182 *ju* kasutusjuhul. Korpusematerjal hõlmab veel muidki enam või vähem akadeemilise sisuga portaale,⁶ kuid sisulise võrdluse huvides keskendub analüüs kahe selgelt teadusväljaandena määratletava ajakirja näidetele selles allkorpuses. Ka ajakirjanduse allkorpuses keskendub analüüs kahele selgema profiiliga eristuvale väljaandele: *postimees.ee* ja *delfi.ee*, kuid tuleb tõdeda, et mõlemas pärineb osa näiteid ilmselt artiklite kommentaaridest, mida otsingust automaatselt välistada ei saa. Seega on materjalis kaudselt hõlmatud netikommentaari register, mis eelvaadeldud tekstitüpoloogias sarnaneski ajakirjanduse ja teadusega oma vormilise kirjaliku monoloogilisuse poolest. Teisalt esineb materjalis palju suulisest dialoogilisusest pärit tekstikatkeid näidete ja otseste või kaudsemate tsitaatide näol.

Kuna allkorpuste võrreldavus on antud juhul nii või teisiti tinglik, pole uuringu eesmärgiks mitte niivõrd kasutussagedusel põhinev registripiiride määratlemine, vaid pigem ühe diskursusepartikli kasutusviiside varieerumise uurimine ühe – endastmõistetavuse – väljendamisel. Seega kasutab analüüs eri tüüpi eeldiskursuste esinemisvormi uuriva valimi koostamisel kõiki allkorpustest valitud domeenide näiteid, osutades muuhulgas ka justnimelt neis nähtuvale kõnelejapositsioonide

⁶ Partikli *ju* kasutusi leidis teadustekstide allkorpuses järgmiste veebidomeenide viidetega: *annaabi.ee*, *docplayer.fr*, *doi.org/eki.ee*, *elumote.eu*, *emu.ee*, *folklore.ee*, *google.ee*, *rakenduslingvistika.ee*, *slideshare.net*, *svtc.ee*, *teadmus.ee*, *tekstiabi.ee*, *tlu.ee.ut.ee*, *utlib.ee*, *z.z.ee*. Lisaks on ÜK 2021 korpuses eraldi otsinguga leitavad veel 230 partikli *ju* esinemisjuhtu domeenikirjega *keeljakirjandus.ee*, mis allkorpuses ei sisaldu.

heterogeensusele (Authiez-Revuz 1984). Samas pole see kvalitatiivne analüüs kindlasti ammendav käsitlus *ju* esinemisviisidest nendes allkorpustes, vaid keskendubki endastmõistetavuse eri ilmingute ja funktsioonide väljatoomisele.

4. Analüüsi tulemused

Analüüsi ülevaade kirjeldab kõigepealt selgemini märgatavaid eeldiskursusetüüpe (tsiteerimised, käibefraasid jms) mõlemas allkorpuses, keskendub seejärel üksikute diskursusekatkete tüüpilistena esitamisele vahendatud kõnes ja käsitleb lõpuks *ju* toimimist üldlevinud diskursustele viitaval üldistamisel.

4.1. Eelnevalt tuntud diskursused diskussiooni ja tegutsemist toetamas

Paveau (2006) eeldiskursuste tüpoloogias kõigepealt väljatoodud viited varasematele klassikalistele tekstidele ja teadmistele on õigupoolest teadustekstiloomes pärisosa – akadeemiline teadmine moodustubki suuresti kumuleeruvalt distsipliini alustekstide üha jätkuva kommenteerimise kaudu (Maingueneau 2009). Kuivõrd saab aga sellisele teadmisele viidata kui endastmõistetavale, kasutades partiklit *ju*?

Mõni näide ÜK 2021 **teadustekstide** allkorpuses *ju* sedalaadi kasutuse kohta leidub.

- (1) **Veel üks võimalus** konstruktsioonide kirjeldamiseks oleks fraseologismiplokk – **on ju** idiosünkraatilise vormi ja/või mittekompositsioonilise tähendusega konstruktsioone **nimetatudki** “formaalseteks idioomideks” (Fillmore jt [täpne viide]). (rakenduslingvistika.ee)
- (2) Lõbu ja lõbutsemist tähistavate verbide (*lustima, lõbutsema, vallatlema*) pidamine emotsiooniverbiks **on iseenesest loogilinegi – seostub ju** omadussõna *lõbus* (sks *lustig*) mitte iseloomu, vaid tuju või meeleoluga, tujud ja meeleolud on aga emotsioonidega tihedalt seotud ([viited neljale allikale]). (rakenduslingvistika.ee)

Partikkel *ju* osutab neis näidetes eelkõige nimetamistegevusele (*on nimetatudki, tähistavate verbide*), seega rõhutab partikkel siinkohal tõsikindla teadmise asemel pigem kommenteerimistegevust ennast ja selle allika legitimeerimist (Maingueneau 2009). Ent kui allpool ajakirjanduskorpuses näeme eeldiskursusena viidatud käibetõdede üsna normatiivset rolli argumentatsioonis, siis teadustekstides on uue teadmise loomine vaadeldav pigem läbi diskussiooni – mõlemas näites on välja pakutud õigupoolest uue infona võimalus (*fraseologismiplokk, pidamine emotsiooniverbiks*), kuidas uuritavat kategoriseerida; viide tuntusele või arvukatele allikatele argumenteerib sellega nõustuma.

Tuntud allikatele viitamine ühest küljest muidugi taastoodab jällegi nende allikate legitimeerivat positsiooni, teisest küljest mõjuks need allikad ilma partiklita, puhtinformatiivselt esitatuna veelgi normatiivsematena. Ühist teadmist markeeriv partikkel pehmendab (ingl *hedging*, vt nt Hyland 2009) nii autori väidet kui kanoonilise allika enda kanoonilisust tekstis. Tõsi, samas vähendabki see modaliseerimine

allika enda informatiivsusväärtust – kandes pigem tähendust 'nagu hästi teada', jääb partiklile peamisena alles vaid viidatud võimaluse tõepärasust kinnitav funktsioon.

Selgelt eristub ka veebidomeenide erialaspetsiifika. Kui keeleteadusest pärit näited markeerivad teoreetilist raamistikku jm uurimuslikke allikaid, siis *folklore.ee* puhul puudutab partikli *ju* tekstilises naabruses esinev viide enamasti pigem (suulise) näitematerjali päritolu. Näidetest kui teadusteksti osast allpool, siinkohal aga üks metatekstilisem, eelnevalt tuntud allikate ja nende pakutud võimalikkuse üle arutlemise juhtum domeenist *folklore.ee* (3).

- (3) **Kordan** ainult **tõsiasja**, et **vahel võib ju** see, mida vanasõna metafoorselt väidab, ka otsesõnu võetuna tõe vastu .. (*folklore.ee*)

Tõsikiindluse hinnang on selles näites väitele antud lausa otsesõnu (*tõsiasja*) ja seda on rõhutatud kõneverbiga *kordan*, aga väidet on samas jällegi pehmendatud väites esitatud võimalikkuse sporaadilisusele viitamisega.

Ajakirjandustekstidest leiab otsisõna *ju* abil ridamisi näiteid üldtuntud ütluste ja käibetõdede kasutamisest (*seltsis segasem; magavale kassile hiir suhu ei jookse*) (5), (6), (8), samuti viiteid klassikutele (4) ja keele enese omaduste veenvusele (7). Nimeliselt tsiteeritava klassikuna leiab korpusest tuntud sõnameistri president Lennart Meri, kelle umbmäärastatult *kord* öeldud mõtet on mainitud selleks, et selle aforismina esitatud tulevikusuunisega selgelt nõustuda (4). Tavatakusena esitatud aforismides ja vanasõnades (5), (6), (8) markeerib *ju* üldtuntud tõega nõustumist juba lausungisse integreeritult (*magavale kassile ju hiir suhu ei jookse*), saatelauset (*nagu öeldakse* vms) sel juhul enam ei kasutatagi.

- (4) Lennart Meri **on kord öelnud**: “Riik on oma rahva lootuste summa. “Olen sellega nõus, **sest peamine ju ongi** see, et rahvas ise usuks oma tulevikku, oma riigi arengusse .. (*postimees.ee*)
- (5) Kuigi head ideed ja loomisprotsess inspireerib mind **alati**, tekib sellega siiski ka vastutus ideed ellu viia. **Head ideed ei saa ju ometi raisku lasta pooliku teostusega**. See oleks lausa kuritegu (*postimees.ee*)
- (6) “Kes tahavad tööd leida, **peaksid** ise olema aktiivsed, **magavale kassile ju hiir suhu ei jookse**,” ütles ta. (*postimees.ee*)

Aruteludes, mis algavad pigem ettevaatlikult (*kuigi* (5); *peaksid* (6)), esmapilgul samuti võimalikkuse väljendamisega, tekib käibetõe *ju* abil justkui moraalse käsulauana meenutamise kaudu tugev kohustav modaalsus, nii et eeldiskursustelt saadud kinnitusele järgneb juba radikaalsem hinnang kõneldava kohta (*See oleks lausa kuritegu* (5)). Taolist eeldiskursuste kinnitavat funktsiooni näitab eriti ilmekalt partikliga *ju* korduvalt koos esinev sõna *pealegi*, mis lisab veendumust nii arutlejale keele vormilisi omadusi kirjeldades (*kauni kõla ja karakteriga sõna*) (7) kui intervjuueeritavale oma tegutsemist kommenteerides (*seltsis ju segasem*) (8).

- (7) **Pealegi** on **ainuüksi** sõnana VIRO **ju** kauni kõla ja karakteriga (*postimees.ee*)
- (8) Nii tegutsesime ning varastatud esemed said politseile üle antud.” [...] kutsus Facebookis üles ka teisi inimesi valvsusele. “**Kõige hullem** tegu on selline tüüp maha vaikida ja lasta tal edasi tegutseda. **Pealegi – seltsis ju segasem** ja lõbusam pätte püüda (*postimees.ee*)

Seega mängib teadustekstides ootuspäraselt olulist rolli sellele tekstiliigile omane metadiskursiivsus (vt Hint jt 2022), mis partikli *ju* kaudu rõhutab diskreetse meenutusena allika rolli diskussioonis. Ajakirjanduskorpuse aruteludes ja intervjuukatketes aga vihjatakse *ju* abil klassikute või rahvatarkuste tegevusjuhistele. Vaieldamatu eeldiskursusena positsioneerib neid viiteid ühel juhul võimalikkus sissejuhatamata mainida (ajakirjanduses), teisel juhul (teadustekstides) aga sagedust (*kordan*) või eelnevat tuntust esiletõstev (*on ju nimetatudki*) kõnetegevuse rõhutamine.

4.2. Näite esitamine tüüpilise diskursusena

Teisalt esineb mõlemas allkorpuses partikli *ju* kasutusjuhtude hulgas viitamist konkreetsetele, kuigi mitte üldtunnustatud allikatest pärinevatele näidetele. Sel juhul pole argumentatsiooni seisukohalt oluline niivõrd allika diskursiivne staatus, kuivõrd selle informatiivsus vm tüüpilisus kõneldava teema jaoks. Suhestamine eeldiskursustega on alati tinglik (vt Paveau 2006: 124), aga arutatava saab näiteks võrdluse ja/või retoorilise küsimuse abil mingisse üldistavasse liigitusse paigutada (9), nii liigitamise (*omamoodi*) kui ka väite tõsikindluse osas samas jätkuvalt ettevaatuse mõttes kahtlust väljendades (*vististi*).

- (9) Kas on siis põhjust väita, et Sauli-Siimiskeri-Kriguli tegutsemine oli alatum või ebaeetilisem kui Irdi oma – või vastupidi: kirjad “kõrgemale poole” olid levinud strateegiliseks võtteks **ju ka** Irdi arsenalis? Mõnes mõttes on **tõesti** tegemist **omamoodi** kultuuripoliitilise võttega, mis nõukogude ühiskonnas oli **vististi üsna laialt levinud**. (utlib.ee)

Kuigi näiteid enamasti **teadusteksti** kuuluvaks ei loeta, on näite valimine õigupoolest vägagi oluline teadustöö eksponeerimise osa. Jättes kõrvale rohked keeleteaduslikud kasutusjuhud, kus *ju* on muuhulgas kommenteeritavas funktsioonis, vaadelgem üht minavormilist folkloristika valdkonna kogemusjutustuse näidet (10), kus *ju* esineb lausa kolm korda.

- (10) Naine **on ju see, kes** määrab kodusoojuse, **ju** ma siis olin liiga rahulolematu ega suutnud leppida asjadega, mida ma muuta ei saanud. Ma tõepoolest tahtsin abielus olla ja tahtsin ka õnnelik olla. **Ju** ma siis ei osanud [...] ([allikaviide]) (folklore.ee)

Tekstinäide algab väga konventsionaalse arusaamaga naise rollist (*naine on ju see, kes ...*), millele kõneleja saab viidata kui vaieldamatult teada-tuntule. Argumentatsioonis on see sõnastamine sissejuhatavaks raamiks analüüsitava enesekogemuse mõtestamisele (kaks järeltavat lauset *ju ma siis...*). Täpsem analüütiline kommentaar sellele tekstiliigile antakse järgnevas tekstis, kuid siinsele tekstinäitele annab teatava teadusteksti staatuse juba seda saatev allikaviide. Ilmesti pole päris juhuslik ka kogemusnäide ise, vaid on kirjutaja poolt valitud analüüsi illustreerima kui ilmekas ja samas tüüpiline uuritava teadmise kohta. Täpsed põhjused tulenevad mõistagi konkreetsest analüüsist, kuid vormilises tüüpilisuses võib oma osa järeldusmehhanismide näitlikustamisel olla partiklil *ju*.

Nagu ilmnes juba osas 4.1, esineb *ju* **ajakirjandustekstides** nii aruteludes kui otsekõnetsitaatides. Ühe vahevormina siinkohal aga näide nende vormide sulandumisest refereerimisel (11).

- (11) Miks terveid inimesi kiusatakse? Tervishoiukriisi **ju ei ole**? Miks sunnitakse vaktsineerima? Keda siis ikkagi kuulata või usaldada? Need on kõigest mõned **küsimused, mida viimasel ajal inimestega suheldes olen kuulnud** ja millele olen oma teadmiste ja kogemustega ka püüdnud vastata. (postimees.ee)

Tüüpilisi veendunult tõsikindlat teadmist kajastavaid uskumusi on siin kujutatud reana isikliku kogemuse küsimistest ja vastamistest, kuid täpse tsiteerimise asemel on oluline pigem üldistav tüüpilisus teemapüstitusena, mille laia leviku ja endastmõistetava omaksvõtmise kujutamisel jällegi *ju* teatavat rolli mängib. Erinevalt teadusteksti näitest (10), kus autor lugejat esitatavasse analüüsi ennekõike kaasas, asetab ajakirjandusteksti näites (11) autor end pigem vastanduva kuulaja ja vastaja, ehk üldlevinud diskursusi pelgalt kajastava ajakirjaniku positsiooni.

4.3. Eeldatavalt samalaadse kogemuse üldistamine

Ajakirjandustekstides on partikli *ju* olulisimaks rolliks ilmselt kogemuste ja teadmiste üldistamine. Ühe selle kognitiivse tegevuse markeerimisviisina toob Paveau (2006: 173–177) välja deiktiliselt markeeritud (*meie*) ja deiktiliselt otseselt markeerimata, aga samuti ühisel meie-kogemusel põhineva oludele vms viitamise (*kõik ju, üldjuhul* jms). Materjalist nähtub, et mida enam kõneleja ise kogemusse haaratud on (nt *kõik ju koolis*), seda enam esineb *ju* tavateadmise markerina kõneleja arvamisi üldistavalt kinnitades, olgu siis tõemeeli (12) või irooniliselt (13).

- (12) On jah kahju, et eestikeelne kleebis on tihti valesti tõlgitud ja kleebitud kõvasti kinni originaaltekstile, mida meeleldi loeks. Mõnda keelt **ikka natuke** aru saaks. **Kõik ju koolis õppisid vähemalt ühte võõrkeelt** (postimees.ee)
- (13) **Küllap** sai määravaks rahaline toetus keskerakonnale. **Ajad on ju** rasked. (postimees.ee)

Ent kõneleja võib iseend justkui kõrvvalt vaadates *ju* kaasabil loodavas üldistavas raamskeemis järeldotsi teha (14), (15).

- (14) **Eestlased ju üldjuhul** jumalat ei usu, seega on mõte surmast **neile** hirmutav (delfi.ee)
- (15) “**Euroopalik traditsioon on ju** selline, et kui erakond valimised kaotab, siis ... (postimees.ee)

Taoline üldistava järeldotsamise raam kipub *ju* kaasabil artiklikommentaariumides (16)–(18) ja ka arvamusalugudes (19) kergesti konstrueerima kiireid, suurel üldistusel põhinevaid ja rõhutatult nii sugu, rahvust kui muid kategooriaid polariseerivaid vastandusi.

- (16) **Tegelikult** on **naised** ise **ju** süüdi **kõiges** (delfi.ee)

- (17) Naistekas mees kirjutas: Need **ju naiste** pildistamisobjektid. **Mees ju** oma küüsi ei pildista... (delfi.ee)
- (18) Vaadake **meie ju** ütleme eesti keele kohta ema keel st meie emade keel **seega** kes ei proovigi eesti keelt rääkida see ei austa meie (postimees.ee)
- (19) Mis parata? Teistsugust rahvast pole **meil ju** võtta (delfi.ee)

Võib muidugi alati küsida, kas üldistuse puhul on tegemist eeldiskursusega või luuakse see raamkujutus diskursuses *ad hoc*, kuid jällegi näib just partikkel *ju* olevat see, mis seob diskursusesse illusoorset kinnitust adressaadilt samalaadse eelneva kogemusega nõusolemise kohta, nii et väite saab esitada ühise teadmisenähtena või samalaadselt kogetuna.

Enimitiivsete partiklite funktsioone kirjeldades eristab Panov (2020) lihtsat enimitiivi, mis teema üksnes esile toob, ja kontrastiivset enimitiivi, mille puhul uus teema või aspekt eelnevale vastuvaidlematult vastandatakse. Kinnitavad näited (12)–(15) illustreerivad hästi esimest, polariseerivad näited (16)–(19) aga teist funktsiooni.

Teadustekstides niivõrd polariseerivat sisu mõistagi ei leia, nii deiktiliselt markeeritud (20)–(22) kui markeerimata (23) meie-kogemusele viitamist esineb seal eelkõige lugeja kaasteadmisele apelleerivas funktsioonis. Entsüklopeedilise teadmise markerina aitab *ju* olusid või asjade seisuga kontsentreeritult kirjeldada, samuti isegi markeerimata kujul jutustamisel meeldetuletavalt ühisele ajaloo- vms kogemusele viidata.

- (20) **Teame me ju kõik**, et perefotodki on **reeglina** lavastused (slideshare.net)
- (21) **Meie** usundi- ja rahvaluulealane aineestik on **ju** kirja pandud suhteliselt hiljuti (folklore.ee)
- (22) Repressioonid, s.h massiküüditamised kui sellised **on meile** ajaloost **ju hästi tuntud** (folklore.ee)
- (23) Aastakümneid **oli ta ju eeskätt** õppejõud, suunaja, juhendaja. Ariste karismaatiline isik ... (folklore.ee)

Kui varasematele mõtetele viitamine (4.1) arendas teadustekstis pigem diskussiooni ennast, siis ühisele teadmisele viitamise funktsiooniks võib olla ka siduda eelteadmisi tõsikindlana ja kontsentreeritud kujul diskursusesse. Iga lugeja jaoks ei pruugi endasmõistetavusega viidatud teadmine või kogemus nii teada-tuntud olla, lugedes saab ta aga teada nii info kui selle, kuivõrd tuntuks seda võib pidada.

5. Kokkuvõtteks

Artiklis on käsitletud partiklit *ju* endasmõistetavuse markerina eestikeelsetes teadus- ja ajakirjandustekstides. Uuritud tekstiliike kirjeldatakse tavapäraselt kui informatiivse dominandiga registreid, mis partikleid kas vähe või mõõdukalt kasutavad. Kuna ÜK 2021 vastavates allkorpustes *ju* kasutusnäiteid siiski leidis, siis on artiklis analüüsitud, milline on see teadmine, millele saab eestikeelses teadus- ja ajakirjandustekstis partikli *ju* abil viidata kui endasmõistetavale ja/või tuntule, ning kuidas ja millistel diskursiivsetel põhjustel seda tehakse.

Kui varasemalt on partiklit *ju* käsitletud eelkõige suulise kõne värvingu-partiklina, siis kirjalikke tekstiregistreid analüüsid rakendas uuring ka ennekõike kirjalike tekstide argumenteerimisloogikat uurivat diskursuseanalüüsi meetodikat. Lähtudes **eeldiskursuste** teooriast (Paveau 2006), mis keskendus uuritava partikli ja tõsikindluse ja/või **vaieldamatuse** (Panov 2020) markeritena avalduvate signaalkeelendite toimimise uurimisele diskursuses, on analüüsitud 1) viitamist eelnevalt tuntud diskursustele, 2) näidete kajastamist tüüpilise diskursusena ja 3) eeldatavalt samalaadse kogemuse üldistamist.

Eelnevalt tuntud käibetõdedena kultuurimällu või tüviteostesse salvestunud teadmisele viitavate partikli *ju* kasutusjuhtude puhul ilmnes, et akadeemilistes tekstides mängis ootuspäraselt olulist rolli teadusteksti metadiskursiivsus, mis rõhutas *ju* kaudu mainitud allika kanoonilist kohta diskussioonis. Ajakirjanduse näidetes ilmnemise viidatavad ühised eeldiskursused pigem kohustuslikuma modaalsusega tegevusjuhustena. Mõlemas registris oli neis näidetes esiplaanil pigem kinnitav hoiak kui informatiivsus.

Diskursusenäidete rohkem või vähem vaieldamatult tüüpilisena näitamist ja **ühiskogemusele** viitavat üldistamist uurides ilmnes, et *ju* aitas kaasa nii näite tüüpilisuse kui üldisuse väljendamisele. Üldistamisel esildus ajakirjandustekstides partikli *ju* nii kinnitav kui vastandav funktsioon, mis toetab argumenteerimist eeldatavale ühiskogemusele viitamise kaudu; akadeemilistes tekstides tõusis esile meie-kogemusele viitav meenutav informeerimine markeeritud või markeerimata deiksise kaudu.

Meenutava informeerimisena võiks iseloomustada ka partikli *ju* rolli diskursuses laiemalt. Viidates eelnevalt tuntule-teatule ja ootamata vastuvaidlemist, partikkel *ju* ühtaegu nii kinnitab kõnesolevat mõtet kui ka osutab selles uuele aspektile, olgu siis võimalikule, kohustavale või veendunult vastanduvale. Nii on tegu oma-moodi kõneleja subjektiivsest vaatenurgast **näiliselt kaasava** informatiivsusega, mille (inter)subjektiivse ja diskursiivse raamistatuse märkamiseks diskussioonis *ju* sobilik marker on. Samal ajal suutis ehk sinne käsitus näidata sedagi, et väike diskursusepartikkel *ju* võib eesti keeles olla signaalkeelendiks üldtuntuks peetavate või vähemasti sellistena asetatavate diskursuste uurimisel, olgu siis tavakultuuris laiemalt (mida peegeldavad ajakirjanduskorpuses leiduvad mõtteavaldused) või omakultuurides (näiteks erinevates akadeemilistes kogukondades).

Viidatud kirjandus

- Argus, Reili; Tüüts, Laura 2016. Episteemilise modaalsuse leksikaalsete väljendusvahendite tajumisest: *arvatavasti, äkki ja võib-olla*. – Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri, 7 (2), 187–207. <https://doi.org/10.12697/jeful.2016.7.2.08>
- Authier-Revuz, Jacqueline 1984. Hétérogénéité(s) énonciative(s). – *Langages*, 73, 98–111. <https://doi.org/10.3406/lgge.1984.1167>
- Barbet, Cécile; Saussure, Louis de 2012. Présentation: Modalité et évidentialité en français. – *Langue française*, 173 (1), 3–12. <https://doi.org/10.3917/lf.173.0003>
- Dendale, Patrick; Tasmowski, Liliane 1994. Présentation. L'évidentialité ou le marquage des sources du savoir. – *Langue française*, 102 (5), 3–7. <https://doi.org/10.3406/lfr.1994.5710>
- EG 2023 = Metslang, Helle; Erelt, Mati; Habicht, Külli; Hennoste, Tiit; Kasik, Reet; Teras, Pire; Viht, Annika; Asu, Eva Liina; Lindström, Liina; Lippus, Pärtel; Pajusalu, Renate;

- Plado, Helen; Rääbis, Andriela; Veismann, Ann 2023. Eesti grammatika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <https://doi.org/10.12697/EG>
- Fernandez-Vest, Jocelyne M. M.; Grünthal-Robert, Tiiu 2004. Typologie de l'ordre des mots dans l'interaction simulée: essai sur le dialogue de théâtre estonien, finnois, français – *Linguistica Uralica*, 40 (4), 287–305. <https://doi.org/10.3176/lu.2004.4.05>
- Grünthal-Robert, Tiiu 1997. *Particules énonciatives* en français, en finnois et en estonien. PhD diss. Paris: Université Paris 3. <https://www.theses.fr/1997PA030150> (1.10.2023).
- Guentchéva, Zlatka 2004. La notion de médiation dans la diversité des langues. – Régine Delamotte-Legrand (Éd.), *Les médiations langagières*. Vol. I: Des faits de langue aux discours. Rouen: Dialang, 13–14.
- Hennoste, Tiit 2000. Suulise kõne erisõnavara III. Partiklid. – *Akadeemia*, 8, 1773–1806.
- Hennoste, Tiit; Klumpp, Gerson; Metslang, Helle 2022. Diskursusemarkerid ja pragmaatika. Sissejuhatuses. – *Keel ja Kirjandus*, 65 (1–2), 3–18. <https://doi.org/10.54013/kk770a1>
- Hennoste, Tiit; Metslang, Helle; Habicht, Külli; Prillop, Külli 2020. Kuue (inter)subjektiivsuspartikli kasutus eesti keele registrites. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 66, 91–123. <https://doi.org/10.3176/esa66.04>
- Hennoste, Tiit; Prillop, Külli; Habicht, Külli; Metslang, Helle; Laanesoo, Kirsi; Pärismaa, Liina; Pärt, Elen; Rumm, Andra; Rääbis, Andriela; Simmul, Carl Eric 2022. Komplementausega predikaatidel põhinevate diskursusemarkerite kasutus eri registrites. – *Keel ja Kirjandus*, 65 (1–2), 130–150. <https://doi.org/10.54013/kk770a8>
- Hint, Helen; Leijen, Djuddah A. J.; Jürine, Anni 2022. Eestikeelse akadeemilise teksti tunnustest. – *Keel ja Kirjandus*, 65 (4), 327–353. <https://doi.org/10.54013/kk772a3>
- Hyland, Ken 1996. Writing without conviction? Hedging in scientific research articles. – *Applied Linguistics*, 17 (4), 433–454. <https://doi.org/10.1093/applin/17.4.433>
- Hyland, Ken (Ed.) 2004. *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. Michigan: University of Michigan Press.
- Hyland, Ken 2009. Hedging in Scientific Research Articles. *Pragmatics & Beyond New Series*, 54. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.54>
- Jaakola, Minna 2012. Displaying knowledge in journalistic texts: A contrastive analysis of an evidential particle in Estonian and Finnish. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 22, 43–70. <https://doi.org/10.5128/LV22.02>
- Järve, Marvi 1998. Les particules énonciatives *alors, eh bien et bon* dans Les aventures d'Astérix le Gaulois de René Goscinny et leur traduction en estonien. BA. Tartu Ülikool.
- Keevallik, Leelo; Hakulinen, Auli 2018. Epistemically reinforced kyl(la)/kull-responses in Estonian and Finnish: Word order and social action. – *Journal of Pragmatics*, 123, 121–138. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.01.003>
- Kärk, Janika 2010. Värvingupartiklid eesti- ja saksakeelsetes küsilausestes. – *Eesti Raken- dusingvistika Ühingu aastaraamat*, 6, 121–134. <https://doi.org/10.5128/ERYa6.08>
- Kärk, Janika 2012. Värvingupartiklite kujunemisloost: saksakeelsete partiklite *doch, wohl ning ja* eestikeelsed vasted. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 22, 131–156. <https://doi.org/10.5128/LV22.05>
- Kärk, Janika 2014. Saksa ja eesti keele sagedamate värvingupartiklite võrdlev analüüs. *Humanitaarteaduste dissertatsioonid*, 38. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Käsper, Marge 2017. *Présenter des ouvrages académiques en sciences humaines et sociales en français et en estonien: Pistes contrastives pour étudier les cultures discursives dans les comptes rendus de lecture français et estoniens*. *Dissertationes philologiae romanae Universitatis Tartuensis*, 7. Tartu: University of Tartu Press.
- Käsper, Marge 2019. Une particule évidentielle dialogale et les discours académiques. – Juhani Härmä, Eva Havu, Hartmut Lenk, Begoña Sanroman, Elina Suomela-Härmä (Eds.), *Studies in Comparative Pragmatics*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 105–121.

- Käsper, Marge; Marling, Raili 2018. Diskursuseanalüüsi muutuv suhe kvantifitseerimisega inglisi- ja prantsuskeelses traditsioonis. – Keel ja Kirjandus, 61 (8–9), 728–746. <https://doi.org/10.54013/kk730a8>
- Maingueneau, Dominique 2009. Les discours universitaires, entre appareils et discours constituants. – Jean-Marc Defays, Annick Englebert (Éds.), Principes et typologie des discours universitaires. Paris: L'Harmattan, 85–94.
- Metslang, Helle 2002. *-ki/-gi, ka* ja nende soome kaimud. – Reet Kasik (Toim.), Lähivordlusi. Lähivertailuja, 12. Soome-Eesti kontrastiivseminar 30.5.–1.6.2001, Kääriku. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised, 19. Tartu: Tartu Ülikool, 57–81.
- Metslang, Helle; Pajusalu, Karl; Habicht, Külli 2014. Koordinatiivsed partiklid lause perifeerias. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 59, 139–161. <https://doi.org/10.3176/esa59.07>
- Mortensen, Janus 2012. Subjectivity and intersubjectivity as aspects of epistemic stance marking. – Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House (Eds.), Subjectivity in Language and Discourse. Studies in Pragmatics, 10. Leiden: Brill, 229–246. https://doi.org/10.1163/9789004261921_011
- Panov, Vladimir 2020. The marking of uncontroversial information in Europe: Presenting the enimitive. – Acta Linguistica Hafniensia, 52 (1), 1–44. <https://doi.org/10.1080/03740463.2020.1745618>
- Paveau, Marie-Anne 2006. Les prédiscours: Sens, mémoire, cognition. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle. <https://doi.org/10.4000/books.psn.722>
- Paveau, Marie-Anne 2017. Le préconstruit: Généalogie et déploiements d'une notion plastique. – Florent Bréchet, Sabrina Giai-Duganera, Raphaël Luis, Agathe Mezzadri et Solène Thomas (Éds.), Le préconstruit: Approche pluridisciplinaire. Rencontres, 192. Paris: Classiques Garnier, 19–36.
- Pêcheux, Michel 1975. Les vérités de la Palice. Paris: Maspero.
- Rebane, Raul 2017. Ettevaatust – veendunud oletamine! – Postimees, Arvamus, 26.9.2017. <https://arvamus.postimees.ee/4254923>
- Resnieck, Lauren B. 1991. Shared Cognition: Thinking as Social Practice. – Lauren B. Resnieck, John M. Levine, Stephanie D. Teasley (Eds.), Perspectives on Socially Shared Cognition. Washington: American Psychological Association, 1–19. <https://doi.org/10.1037/10096-000>
- Tammepõld, Marri-Mariska 2022. Näite signaalkeelendid eesti keele riigieksami ettevalmistuskursuse kirjandites. BA. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/82659>
- Tomingas, Marili 2022. Sagedasemad diskursusepartiklid suulise liivi keele salvestistes. – Keel ja Kirjandus, 65 (1–2), 95–109. <https://doi.org/10.54013/kk770a6>
- Võlli, Kai 2023. 20 aastat keeleteadusliku mõtte arengut Krista Kerge tegemistes [Krista Kerge. Sõna, see piisake meres. Valik kirjutisi 1998–2019. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 80. Tallinn: Emakeele Selts, 2022. 339 lk]. – Keel ja Kirjandus, 66 (5), 533–536.

Võrguviited

- CoPEF = Eesti-prantsuse paralleelkorpus. <https://corpus.estfra.ee/> (18.3.2024).
- EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ekss/> (17.3.2024).
- Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/> (17.3.2024).
- ÜK 2021 = Eesti keele ühendkorpus 2021. https://app.sketchengine.eu/#dashboard?corpn_ame=preloaded%2Festonian_nc21 (17.3.2024).

THE ESTONIAN DISCOURSE PARTICLE *JU* AS A MARKER OF OBVIOUSNESS IN ESTONIAN ACADEMIC AND JOURNALISTIC TEXTS

Marge Käsper

University of Tartu

The Estonian particle *ju* serves to emphasize or reinforce an utterance, suggesting that the information conveyed is obvious or based on common knowledge. While discussions about the use of this particle in Estonian have primarily focused on spoken language or texts that imitate it, this study concerns written argumentation, exploring the role of *ju* as a marker of uncontroversial information (Panov 2020) and thus as an indicator of “pre-discourses” (Paveau 2006) in academic texts and periodicals represented in the Estonian National Corpus 2021. The analysis illustrates how *ju* signals reliance on obviousness in these texts in three argumentation patterns: 1) drawing on prior knowledge, 2) citing typical examples, and 3) formulating generalized statements based on similar experiences. Between informing or involving the addressee in the speech act, the particle *ju* has thus a kind of reminding informative function.

Keywords: discourse analysis, argumentation, prediscourse, enimitive, Estonian

Marge Käsper (Tartu Ülikool) on eesti ja prantsuse keelekontekste kõrvutav diskursuseuurija, keda huvitab kultuurimälu ja sotsiaalsete arusaamade nähtumine keelekasutuses.
Lossi 3, 51003 Tartu, Estonia
marge.kasper@ut.ee